
13

J.C. JACOBSENS HAVE

FRA BRYGGERENS PRIVATE HAVE
TIL OFFENTLIG, NYRENOVERET PARK

Af
KRISTINE JENSEN
PH.D., MAA, MDL,
PROFESSOR PÅ KADK
OG INDEHAVER AF KRISTINE
JENSENS TEGNESTUE

J.C. Jacobsens have beliggende ved Carlsberg Akademi i Valby kan imponere enhver. Haven, der er tegnet og anlagt af Bryggeren selv, blev oprindeligt skabt til privat brug for hans familie. Siden blev den brugt af beboerne i Æresboligen, og i dag benyttes den som offentligt byrum. Denne artikel giver et indblik i historien bag tilblivelsen af J.C. Jacobsens Have og den omfattende renovering, som haven har gennemgået i årene 2011-2019. Artiklens forfatter, ph.d., MAA Kristine Jensen, har selv stået i spidsen for renoveringen af haven, der i dag tilbyder et særligt botanisk rum med baggrund i J.C. Jacobsens egen store passion for botanikken.

J.C. Jacobsens Have er anlagt på Bryggerens eget initiativ i tilknytning af Carlsberg Bryggeriet, der blev til samtidig med Jacobsens egen villa. Haven ligger omgivet af Carlsbergs forskellige byggerier, nye såvel som gamle bygninger tilbage fra bryggeriets tidligste periode fra 1840'erne og frem til i dag. Omgivelserne omkring byggeriet var væsentlige for både J.C. Jacobsen og sønnen Carl Jacobsen, hvilket kan opleves flere steder på Carlsberg. Begge havde den overbevisning at smukke omgivelser kunne forbedre tilværelsen, så de ønskede at skabe æstetisk byggeri og eksperimenterede med nye arkitektoniske strømme ved opførelsen af de industrielle bygninger.

Haven er omgivet af en række bygninger der viser perspektiver fra Carlsberg-bryggeriets enestående udviklingshistorie. En historie om transformation og processer hvor bygninger, produktion, omgivelser og haver ændres, udvikles og forandres. Mod havens nordlige grænse ligger de nye boliger fra Carlsberg Byen, og mod hele havens vestlige

grænse ligger J.C. Jacobsens Villa, i dag kaldet Carlsberg Akademi, og de tidlige anlæg fra Carlsberg-bryggeriets første periode. I havens grænse mod øst, i aksen fra villaen og uden den mindste indsigt til haven, står bygningen De Hængende Haver, en produktions- og tappehal fra sidst i 1960'erne og tiden hvor Carlsbergs internationale udvikling tog fart. Lige ved siden af ligger Carlsbergfondets nyetablerede Forskerboliger fra 2018. Mod havens oprindelige sydside, der forsyner haven med det nødvendige solskin, er der, som en grænse, plantet store tætte bøgehække.

J.C. Jacobsen og havens historie

Havens herlighed er det store parkrum med den varierede og fyldige samling af smukke botaniske træer som er skabt på grund af J.C. Jacobsens store nysgerrighed, intense interesse i og kendskab til botanik og naturvidenskab. Fra et brev dateret 7. august 1855, som han sender hjem fra sin Londonrejse, ved vi, at han kender til Kew, The Royal Bota-

J.C. Jacobsens Have blev fredet i 2009. De bærende fredningsværdier knytter sig især til opretholdelsen af havens karakteristiske, solitære, eksotiske træer. Foto: Tor Birk Trads, efterår 2017

J.C. Jacobsens Have, Carlsberg

Haven er fredet i 2009

Programmering 2010-2012.

Udarbejdelse af grundlag for fremtidig arkitektkonkurrence vedr. udbygning i J.C. Jacobsens fredede have på Carlsberg

Designfase 2015-2016

Dispositionsforslag 2015, projektforslag 2016, hovedprojekt 2016

Udførelse 2017-2018

Bygherre: Carlsbergfondet

Landskabsarkitekt: Arkitekt Kristine Jensens Tegnestue

Anlægsgartner: OKNygaard

nic Gardens i London. Haven med de imponerende samlinger samt væksthuse Palm House fra 1844 og verdens største, The Temperate House. Sidstnævnte skabt i 1860-63 med nye teknikker i støbjern og glas som ideelt væksthuse for alverdens botanik. Kew Gardens botaniske samlinger havde verdensklasse og offentlig adgang. For at skaffe tilskud til udbygningen af væksthuse i begyndelsen af 1850'erne indrykkede direktøren annoncer i aviserne til nær og fjern. London var dengang en smeltdigel for ny teknisk viden, nye opfindelser og ny udvikling med en blomstrende kultur for både kunst og videnskab. Ligesom i Kew Gardens, hvor botanikken og teknikken blev forenet i de store væksthuse.

Jacobsen kom senere med ind i den havekomitee der skulle stå for anlægget af den nye Botaniske Have i København, der blev placeret på de nedlagte voldanlæg udenfor byen. Komiteen bestod af forskellige universitetsfolk, herunder botanikprofessorer, men den daglige ledelse af det dyre og omfattende haveprojekt til Botanisk Have blev lagt i hænderne på J.C. Jacobsen, der tog opgaven på sig. Han havde erfaring med store byggeprojekter og pondus til at tage de nødvendige beslutninger for gennemførelsen af det store væksthuse Palmehuset, der i 1870-74 kom til at pryde den Botaniske Have, og som i væsentlig grad må tilskrives Jacobsens evne til at se muligheder mellem teknikken og botanikken.

På flere punkter synes Palmehuset at være inspireret af Crystal Palace i London, der blev bygget til Verdensudstillingen i 1851, og som på daværende tidspunkt var verdens største glasbygning. Brygge-

ren opfattede selv Palmehusets store glasbygning som et værdigt monument over de botaniske videnskaber og den tekniske byggekunsts evne. De to væksthuse Pompeji og Vinterhaven, der kom til på Carlsberg i 1870'erne, synes klart at bære denne inspiration videre.

Formet i to omgange

Allerede i 1846 havde Jacobsen lagt grunden til sin egen have mulighed ved at købe en velplaceret grund på Valby Bakke vest for København, hvor han opførte bryggeriet Carlsberg. I 1851-53 blev Jacobsens Villa opført i italiensk stil med hjælp fra arkitekten N.S. Nebelong. Fra villaens terrasse og have-dør må udsigten indover København have været et dejligt syn med kystlinjen og lyset fra syd.

J.C. Jacobsens Have er blevet til af to omgange. Den første del af haven er startet i 1847, men siden blev den udvidet til det dobbelte areal og med en ændret stil, der blev påbegyndt i 1851 og viderebearbejdet i 1867 efter den store brand på Carlsberg. Første gang blev haven placeret lige bag villaen, mod sydøst på Valbys smukt faldende bakketerræn, og var samtidig omkranset af den hastige opblomstring af bryggeriet Carlsberg. Haven blev anlagt som et enkelt aksialt haveanlæg efter oplæg fra landskabsgartner Rudolph Rothe, men den oprindelige haveplan er gået tabt. Der findes dog en optegning som formodes at vise haven som den har set ud ved anlæggelsen tilbage i perioden 1847-48. Den plan kan tilskrives Rudolph Rothes oprindelige idéer, men den er udarbejdet i samråd med J.C. Jacobsen.

Planen viser havens placering bag det nuværende Carlsberg Akademi med afsæt i udsigtlinjen fra villaen og havens midte, med en hovedakse fra vest mod øst. Haveplanen bestod af to cirkelstier, placeret i hver sin ende af akse. Den ene sti lå tæt ved villaen, mens den anden sti lå længere ude mod øst. I midten lå det cirkelrunde havebassin med springvand allerede dengang. Her kunne stierne motivere til promenade og passager i enten aften-skumringen eller en tidlig morgen, fordi lyset blev udnyttet optimalt i stierne rundgang blandt botanikkens skønne træer og planter, og med et tydeligt forbillede i datidens engelske landskabshaver.

Efter 1851 udbyggedes haveanlægget med den nordlige del, hvor havens arealmål blev udvidet i den nordlige grænse til en længde på knap 200 meter, og mod havens øst- og vestgrænse bliver længden forlænget til cirka 150 meter. Det giver et arealomfang på omkring 30.000 m². Skitser, beplantningsidéer og lister blev i høj grad udført med baggrund i Bryggerens egne overvejelser, som også åbnede muligheden for, at haven i nord kunne ud-

**J.C. Jacobsens
Have er blevet til af to
omgange. Den første del af
haven er startet i 1847, men
siden blev den udvidet til
det dobbelte areal og med
en ændret stil, der blev
påbegyndt i 1851 og
viderebearbejdet i 1867
efter den store brand
på Carlsberg**

formes af jorddeponier fra kælderudgravninger til bryggeriets lagringsfunktioner.

I den nye del af haven er det tydeligt at denne udformning til haveplanen i større grad tog udgangspunkt i botanikkens vækstvilkår for forskellige plantearter og sorter end den første haveplan, hvor plangeometrien blev styret af stisystemets rumlige opbygning til rundgang blandt botanik. I den nye haveplan dukker stenhøjens bakke og søens vand frem, der begge forsyner botanikken med helt særlige vilkår for planternes vækst. og desuden er placeringen med til at skabe sigtelinjer imellem det gamle og nye haveafsnit, så man fra villaen kan øjne både stenhøjens mørke nåletræer og søens vand og åkander. Det nye stisystem gør desuden brug af sigtelinjer imellem det gamle og nye haveafsnit så man fra villaen kan øjne både stenhøjen og søen.

Eksotiske træer hjembragt fra rejser

Inspirationen til det nye haveanlæg havde Bryggen ikke kun fra sine byggeerfaringer. Idéer er op-

stået gennem den inderlige interesse for botanik og gennem de mange rejser rundt i både England og Italien. Haven, og især Jacobsens egen plan til stenhøjen, er stærkt præget af eksotiske træer som Jacobsen hjembragte fra rejser. Flere af havens eksotiske træer er antageligt blandt de første af deres art i Danmark.

Gennem hele livet brugte Jacobsen tid på udvidelser, tilføjelser, ændringer og forskønnelser. Væksthusene Pompeji og Vinterhaven kom til villaen i 1870 og gav nye idéer til haven, så de tilsammen dannede en helhed. Det er Jacobsens fremsynede iver for at finde nye veje der gør at huset og havens arkitektur i dag står som et monument over 1800-tallets bygnings- og landskabskunst præget af tidens sammensatte stilarter.

I 1860 blev haven beskrevet og anmeldt af J.A. Bentzien i 'Havetidende':¹

"Haven har en smuk beliggenhed med udsigt til Jernbanen og stranden i baggrunden indfattet med smukke trægrupperinger, et venligt lille vandparti

Det renoverede springvand i det aksiale anlæg mellem J.C. Jacobsens Villa og De Hængende Haver.
Foto: Martin Juul

Havens majestætiske orientalske platan foran J. C. Jacobsens Villa.
Foto: Tor Birk Trads, efterår 2017

med et springvand omgivet af enkelte hængepile og andre træer, der gør god virkning, bidrager til at oplyse anlægget og endelig sporer man i hele arrangementet smag, hensigtsmæssighed og den rundhændethed, der er så uundværlig til at skabe et større smukt anlæg. (...) Det er ikke mange år siden ejeren begyndte anlægget på bar mark med den åbne strand i baggrunden, hvor der ikke var et eneste træ i vid omkreds og hvor vindene derfor huserede aldeles ugenerte. Nu er der tilvejebragt en smagfuld og hyggelig have med smukke buskads af løvtræer, fortræffelige grupper af nåletræer, større græsplæner, frugttræer osv. udelukkende bestemt til lysthave (...)."

I september 1869 skrev Bryggeren til sønnen Carl, der opholdt sig i England: "Jeg vil forsøge at holde mine græsplæner i ligesaa smuk stand som de engelske. Min Have, det nye Anlæg inklusive, er meget smuk og næsten alt trives godt, men det trænger stærkt til Udluftning, for at alle de smukke og sjældne Træer og Buske kunne faae Plads til at ud-

folde sig frit til alle Sider. Naar jeg har været træt af at tegne og skrive, har jeg anvendt nogen tid paa at hugge og sauge bort paa de mest paatrængende Steder, men der udfordres meget Arbejde, naar en radical Udhugning skal gennemføres, og dette Arbejde maa jeg selv gjøre."²

Havens renovering fra 2011 til 2019

I 2011 begyndte forberedelsen til konkurrencen om Carlsbergfondets nye Forskerboliger ved havens østside. Samtidigt voksede Carlsberg Byen frem mens haven derimod fremstod stærkt tilgroet og uden klarhed i planens stinet. Havens fremtid måtte planlægges på baggrund af de kommende nye funktioner, og havens tilstand og fredningsværdier fra 2008 blev bestemt i tråd med havens lange historie.

I perioden fra 1914 til 1995 lod Carlsbergfondet villaen og haven fungere som æresbolig for fremtrædende danskere igennem 80 år. En større renovering af haven blev gennemført ved havearkitekt

E. Erstad Jørgensen i 1914, hvor træerne tilstand også blev registreret. Søen blev nedlagt omkring 1962, og i 1964 blev en større del af havens stisystemer fjernet i den nordlige del for ikke at forstyrre Æresboligen. I 1969 blev De Hængende Haver bygget, og af den grund blev den sydøstlige del af haven indskrænket, hvorfor den oprindelige haveakse ikke længere havde samme betydning, og udsigten forsvandt.

Havens areal har med nogle ændringer til staidighed udgjort et knap 3 hektarer stort rum tilgroet af skøn botanik med enkelte gamle træer der er over 100 år gamle. Haven indgår i en ny tid som offentligt anvendeligt haveanlæg i friarealsberegningen for Carlsberg Byen, hvor det forventes at haven potentielt kan få 5.000 til 10.000 daglige besøgende, fordelt forskelligt på havens åbningstid i vinter- og sommerhalvåret.

Haven har igennem tiderne haft forskellige navne, men hedder igen J.C. Jacobsens Have fordi navnet knytter haven til Bryggeren og Carlsbergs

historie og organisation. Under arbejdet med renoveringen af haven er parkens identitet og karakter opbygget med udgangspunkt i fredningsbestemmelsernes beskyttelse af havens historiske værdi.

Kulturarvsstyrelsen under Kulturministeriet, der varetager fredningerne, har fastholdt at haven på trods af de historiske ændringer og transformationer fortsat indeholder mange væsentlige kulturhistoriske værdier. Renoveringen af haven har derfor taget udgangspunkt i de bærende fredningsværdier der knytter sig til det aksiale anlæg fra Æresboligen, det krumme stenbed imod havens sydlige del, den store stenhøj fra J.C. Jacobsens egen hånd og de karakteristiske, solitære, eksotiske træer. Desuden værdsatte Kulturarvsstyrelsen renoveringsplanernes forslag om en genetablering af søen og det tidligere springvand og havebassin. Den var også indstillet på at indlemme hestefolden ved Gamle Carlsberg-havens nordvestligste hjørne samt nye afgrænsninger mod syd og nord.

Regnvandsbassinet og den mindre høj med en bøg foran Carlsbergfondets nye forskerboliger. Foto: Tor Birk Trads, efterår 2017

Havens herlighed er det store parkrum med den varierede og fyldige samling af smukke botaniske træer som er skabt på grund af J.C. Jacobsens store nysgerrighed, intense interesse i og kendskab til botanik og naturvidenskab

Tegning af haven fra tegnestuens projektmateriale i forbindelse med istandsættelsen 2011-2019. Illustration: Arkitekt Kristine Jensens Tegnestue 2017

Jeg vil forsøge at holde mine græsplæner i ligesaa smuk stand som de engelske. Min Have, det nye Anlæg inklusive, er meget smuk og næsten alt trives godt, men det trænger stærkt til Udluftning, for at alle de smukke og sjældne Træer og Buske kunne faae Plads til at udfolde sig frit til alle Sider

J.C. Jacobsen,
sept. 1869

På opdagelse i haven på ny

Havens arkitektoniske udtryk i den renoverede udgave kan opleves på nye stier der følger havens forløb fra den oprindelige plan, hele vejen rundt i det sammensatte haveanlæg fra to tidsperioder.

Haven rummer den oprindelige begyndelse fra det bedst bevarede område, som nu mødes i hovedaksens klare linjer placeret fra villaen til det runde havebassin i havens midte. Havebassinet er strammet op ved at sætte nye præcise kanter i sandsten omkring bassin og sti. Som det fremgår af gamle fotografier, fandtes springvandet i midten af dammen, som nu er genoprettet og placeret dels som attraktion og dels som historisk element der rumligt understreger anlæggets oprindelige aksialitet. Herfra står nogle af de ældste og største gamle træer indskudt mellem nye plantninger der favner rummet op mod Carlsberg Akademi. Den runde cirkelsti er anlagt på ny, så stiens forløb er fremskudt i det offentlige haverum, hvorved der opnås en næsten usynlig ændring der respekter adskillelsen mellem Carlsberg Akademi og den offentlige passage.

Den store akse der forsvandt med De hængende Haver, er samlet i et stort cirkelformet haverum hvor græsfladen omslutes af den cirkelsti der samler de solitære træers figurationer af nål, taks, birk, som matcher byggeriets komplekse arkitektur og størrelsesforhold. Og næved ligger det smukke stenbed, der er renoveret på ny med alpine plantninger. Stenbedet er blevet renoveret efter gamle plantegninger og fotografier hvorfra nogle af planterne er genkendt. Stenbede blev på engelsk kaldt for 'rockeries', dvs. kunstfærdige stenpartier med alpine vækster. I dag er dette stenbed tilbage, som er genetableret med rejste sten. Stenbedet er et solrigt, tørt og veldrænet voksested, da stenene danner et særligt mikroklima, som alpine plantearter sætter pris på.

I den nordlige ende ligger søen foran de nye Forskerboliger, gendannet ved hjælp af tagvand og genskabt efter inspiration fra de oprindelige skitser. Stiens forløb tegner sig rundt i området og på den lille høj står træerne – valnød, eg, bøg, sumpcypres og vandgraner – på terrænet ved terrassen foran Forskerboligerne.

Tæt ved den store Valnød og græsfladen dukker stenhøjens bakke frem overgroet af store nåltræer med sarte nye træer plantet i bakkekanten, som er resultat af første trin i den nylige renovering udført efter Bryggerens formidable skitser og udførlige plantelister. Mange af plantelistens træer er svære at skaffe i Danmark, og det har været en ud-

fordring at skaffe plantematerialet i udlandet. Her på bjerget skal nye kunne genplantes nogle steder, og andre steder må ældre træer fjernes for at skabe plads til nye. Imod vest er der kortvarige kig til den nye hestefold, der rummer de gamle bryggerheste og udsigten til Gamle Carlsberg.

Renoveringens fokus på botanikken har betydet at flest mulige af de eksisterende træer er søgt bevaret for at genskabe havens identitet og beskytte havens bevaringsværdige træer. En stor del af havens grønne flader er derimod genplantet af græsser og bunddække af nye typer der møder de nye forhold og anvendes til at skabe åbninger fra tætte beplantningsrum hvor bunddækket og træerne skaber robuste bundbeplantninger med lille drift. Bunddækkets placering er styret efter træernes udbredelse så træer opleves og optræder som overstandere. Desuden bestemmes typen af bunddække ud fra udtryk og vækstforhold.

Havens terræn er uændret. Det er fortsat jævnt faldende fra vestsiden mod øst, en rest af landskabets oprindelige formationer. Der findes stadig oprindelige terræner i haven, f.eks. mod øst ud for Forskerboligernes lyse facade hvorimod stenhøjens formation fra J. C. Jacobsens egen hånd er skabt af overskudsjord fra kælderudgravninger. En detaljeret plantegning og planteliste har været basis for en rekonstruktion af beplantning og en kommende restaurering af de naturstensbelagte stier på højen, der også kan udvides på baggrund af J. C. Jacobsens oprindelige plantegning.

Det nye stinetsværk varetager havens nye cirkulation og er opbygget på baggrund af både de eksisterende stier og de gamle historiske stiforløb. Stierne sørger for tilgængelighed og skaber en oplevelsesmæssig værdi for haven, og de leder til nye siddemøbler der på én gang inviterer til at gøre ophold og fortæller om havens botanik. Siddemøblerne er en række bænke udført som et cirkelsnit i hvid beton. Bænkene er placeret på havens talrige solfyldte opholdssteder. For foden af bænkene er alle navnene på havens særlige træer angivet i relief med pile der viser hen til træernes nøjagtige positioner. På den måde er møblerne med til at fortælle om havens botanik.

Noter

- 1 Bentzien, J.A. (1860). *Hr. Kapt. Jacobsens Have paa Carlsberg ved Valdby*. Dansk Havetidende 45: 179-180.
- 2 *Bryggerens Akademi*, Steen Estvad Petersen, Carlsbergfondet, side 46-47.

